

PALEO-AKTUEEL

Het Groninger Instituut voor Archeologie presenteert zijn onderzoek

31

VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN

Essays over honderd jaar archeologie aan de
Rijksuniversiteit Groningen en de toekomst
van de archeologie

Met de jaarlijkse uitgave van *Paleo-aktueel* geven de medewerkers en studenten van het Groninger Instituut voor Archeologie inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut.

Aan dit nummer werkten mee: Stijn Arnoldussen, Peter Attema, Remco Bronkhorst, Nathalie Brusgaard, René Cappers, Youri van den Hurk, Lidewijde de Jong, Paula Kalkman, Angelique Kaspers, Martijn van Leusen, Maarten Loonen, Arnoud Maurer, Annet Nieuwhof, Johan Nicolay, Hans Peeters, Iris Rom, Annette Scheepstra en Frits Steenhuisen.

Redactie: Flip Kramer (coördinatie), Elisabeth van 't Lindenhout & Daan Raemaekers

Vormgeving en omslagontwerp: Siebe Boersma

Correctie Engelse samenvattingen: Suzanne Needs-Howarth

Foto omslag: het Archeologisch Monumentaal Reservaat (AMR) Ezinge met bebouwing, gezien vanuit het westen Foto W. Dijkstra. Zie artikel Veenman.

ISBN 9789493194328

ISSN 1572-6622

Website: www.paleo-aktueel.nl

Adres van de redactie

Rijksuniversiteit Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
Tel.: 050 363 6712
gia@rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing
Kooiweg 38 9761 GL Eelde
Tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

**rijksuniversiteit
groningen**

**groninger instituut
voor archeologie**

© GIA. Inlichtingen:

www.rug.nl/let/onderzoek/onderzoekinstututen/gia/publications

Paleo-aktueel 31

Rijksuniversiteit Groningen / Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
University of Groningen / Groningen Institute of Archaeology
& Barkhuis Publishing
Groningen, 2021

Inhoud

VOORWOORD Daan Raemaekers	VII
VAN <i>TOMB RAIDER</i> NAAR DE TOEKOMST: DE ONTWIKKELING VAN EEN ARCHEOLOGISCHE TENTOONSTELLING Anne Ponten	1
VAN POEP TOT PIT. BRUGGEN SLAAN TUSSEN WETENSCHAP EN SAMENLEVING Douwe van der Tuin & Anita Brongers-Warmelink	9
ARCHEOLOGIE VOOR SNACKERS, ONDIEPE GRAVERS EN DIEPGRAVERS: DE ARCHEOLOOG ALS VERHALENVERTELLER Harrie Wolters	17
BEELDVORMING OVER ARCHEOLOGIE, BEELDVORMING BIJ ARCHEOLOGEN Jana Esther Fries	27
JE KUNT ALLEEN VOORUIT ROEIEN DOOR ACHTERUIT TE KIJKEN. PLEIDOOI VOOR MEER POLITIEK IN DE ARCHEOLOGIE EN MEER ARCHEOLOGIE IN DE POLITIEK Sandra Beckerman	37
HET MUSEUM OP DE SNIJTAFEL: DE ARCHEOLOGIETENTOONSTELLING ONDERZOCHT Bastiaan Steffens	45
INCLUSIEVE ARCHEOLOGIE: MODEWOORD OF STREEKPRODUCT? Alexander Zagkotsis	55
IN DE KRANT. HOE VINDEN ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN HUN WEG NAAR DE SAMENLEVING? Joke Geelhoed-Oosterhuis	63
BEHOUD IN SITU, OF WAT DOEN WE ALS ALLES OP IS? Froukje Veenman	73
EEN ODE AAN DE STUDIE NAAR HET VERLEDEN Fardau Mulder	83
BEELDVORMING OVER NEDERLANDSE KASTELEN VANUIT DE LUCHT Diana Spiekhout	91

ISOTOPEN IN DE ARCHEOLOGIE – VERLEDEN, HEDEN EN TOEKOMST Michael Dee & Hans van der Plicht	101
HONDERD JAAR ARCHEOZOÖLOGIE IN GRONINGEN Youri van den Hurk, Nathalie Ø. Brusgaard, Jolijn Erven, Francesca G. Slim, Dimitris Filioglou, Safoora Kamjan, Willemien de Kock, Rachel M. Winter & Canan Çakırlar	107
VAN TRADITIONELE ARCHEOLOGIE NAAR ECOLOGISCHE ARCHEOLOGIE: TERUGBLIK EN VOORUITBLIK IN EEN JUBILEUMJAAR René Cappers, Merit Hondelink & Mans Schepers	119
ONTWIKKELINGEN IN DE MEDITERRANE LANDSCHAPSARCHEOLOGIE AAN HET GIA. WAAR KOMEN WE VANDAAN EN WAAR GAAN WE NAARTOE? Peter Attema	125
<i>PRONKJEWAILS</i> IN VERRE OORDEN: GRONINGS ONDERZOEK NAAR DE DOOD IN HET OOSTELIJK MIDDELLANDSE ZEEGEBIED Sofia Voutsaki, Tamara M. Dijkstra, Olivia A. Jones, Lidewijde de Jong, Vana Kalenderian, Paula Kalkman, Eleni Milka, Eleni Panagiotopoulou, Iris Rom, Caroline van Toor, Paraskevi Tritsaroli, Theofania Tsempera & Chryssa Vergidou	135
HOE EEN INHEEMS PERSPECTIEF DE ARCHEOLOGISCHE INTERPRETATIE KAN VERBREDEN Sean P.A. Desjardins & Sarah M. Hazell	145
KOUDE VERRASSINGEN. ONTWIKKELINGEN EN TOEKOMSTIGE MOGELIJKHEDEN IN DE ARCHEOLOGIE IN HET POOLGEBIED Louwrens Hacquebord	153
VAN SCHEEPSHOUT TOT DIGITALE WRAKKEN. EEN REFLECTIE OP DE ONTWIKKELING EN TOEKOMST VAN DE MARITIEME ARCHEOLOGIE IN NEDERLAND Yftinus van Popta	165
OP DE SCHOUDERS VAN REUZEN. DE ARCHEOLOGIE VAN NOORDWEST-EUROPA Daan Raemaekers, Stijn Arnoldussen, Johan Nicolay & Hans Peeters	175

Voorwoord

In 2020 vierde het Groninger Instituut voor Archeologie zijn eeuwfeest. De keuze voor dat jaar was tot op zekere hoogte arbitrair. In 1920 werd het Biologisch-Archeologisch Instituut gesticht en dat moment is te beschouwen als formeel beginpunt van de archeologie aan de Groninger universiteit. We hadden echter ook de aanstelling van Van Giffen (1917) of de betrekking van het gebouw aan de Poststraat (1922) als beginpunt kunnen nemen. Bovendien kent de archeologie aan de RUG een langere geschiedenis. C.W. Vollgraff was vanaf 1908 hoogleraar Griekse taal- en letterkunde en voerde opgravingen uit in Griekenland, en later ook op het Domplein in Utrecht. Hoe dan ook viel de keuze dus op 2020.

Achteraf bleek 2020 een bijzonder jaar voor een eeuwfeest. Door de coronapandemie waren vanaf half maart alleen digitale activiteiten mogelijk. Gelukkig konden desondanks best veel van onze plannen doorgaan. In januari hebben we met alle medewerkers ontbeten en was er een cursus voor amateur-archeologen, georganiseerd samen met de AWN-Noord en onze studievereniging Bachur. Daarnaast opende de tentoonstelling *Dig it all* in het Universiteitsmuseum - zelfs digitaler dan voorzien. De tentoonstelling was het resultaat van de samenwerking van onze masterstudenten, de geodienst en CIT-afdeling van de RUG en de gemeente Groningen. Bovendien zijn sinds de zomer van 2020 alle uitgaven van *Paleo-aktueel* en *Palaeohistoria* gratis te downloaden!

Bij een eeuwfeest ligt het voor de hand om terug te kijken. Om die reden is gewerkt aan een fotogeschiedenis van het GIA. Deze zal in 2021 als publicatie verschijnen. Maar daarnaast is het een mooi moment om juist de blik vooruit te richten. Dat was de opdracht die de schrijvers in deze bijzondere uitgave van *Paleo-aktueel* meekregen. In ons jubeljaar nodigden we studenten en staf van de opleiding archeologie van de RUG en maatschappelijke partners in binnen- en buitenland uit om te reflecteren op ons vakgebied en zo richting te geven aan de toekomst van de archeologie. Wat is archeologie in 2020? Welke ontwikkelingen in de wetenschap, de politiek of maatschappij zijn er? En wat moeten of kunnen we hiermee? Wat betekenen deze ontwikkelingen voor onze opleiding en ons onderzoek?

Deze bloemlezing vormt een mooie afsluiting van ons eeuwfeest, een brede kennismaking met het huidige GIA en geeft richting aan onze toekomst. Wij willen het belang van archeologie voor de huidige maatschappij benadrukken, met inzichten over bijvoorbeeld culturele identiteit, migratie en leven met zeespiegelstijging. Wij delen kennis en staan open voor het gesprek met onze maatschappelijke partners. We staan in de maatschappij. Dat betekent bijvoorbeeld dat onze laboratoria ook door externe partijen gebruikt kunnen worden. En we werken samen. Omdat wij vinden dat samenwerking alle partijen versterkt en omdat we zo het belang van archeologie kunnen versterken. Deze bundel geeft van al deze zaken goede voorbeelden.

Daan Raemaekers,
directeur van het Groninger Instituut voor Archeologie

Je kunt alleen vooruit roeien door achteruit te kijken. Pleidooi voor meer politiek in de archeologie en meer archeologie in de politiek

Sandra Beckerman¹

Op 25 januari 2019 gaf ik een kroegcollege voor de archeologische studievereniging Bachur. Mijn lezing ging over mijn promotieonderzoek naar enkelgrafaardewerk, en specifiek over de vraag of dat aardewerk gebruikt zou zijn om alcohol uit te drinken. Na mijn voordracht vroeg een van de studenten of ik nog verder zou gaan met mijn onderzoek. Ik gaf aan dat dat niet zou gaan omdat ik inmiddels Tweede Kamerlid ben. De student keek me vol ongeloof aan en vroeg slechts: “Maar mevrouw, waarom?”. Het is een grappige, maar kenmerkende reactie van veel archeologen op de politiek. Terwijl politieke besluiten van grote invloed zijn op ons vakgebied, houden veel archeologen zich het liefst verre van politiek. Dit artikel gaat niet over mijn ‘waarom’, omdat het niet bedoeld is als pamflet voor een specifieke politieke agenda. Maar wel over het ‘waarom’ van de student en dat van veel andere archeologen. Waarom is de archeologie zo weinig betrokken bij de politiek? Ook wanneer de politiek besluiten neemt over ons geliefde vak? Ik stel in dit betoog dan ook dat de samenleving meer archeologie kan gebruiken. Dat zowel het betrekken van een breed publiek als het doen van meer (synthetiserend) onderzoek goed zou zijn. Om dit te bereiken is het noodzakelijk dat er meer politiek in de archeologie komt en meer archeologie in de politiek.

Het belang van het verleden

“We kunnen over een verleden vertellen dat niets anders was dan nederlagen, wreedheden en onrechtvaardigheden, of over een verleden van een mooie gouden eeuw die onherroepelijk verloren is gegaan, of we kunnen een ingewikkelder en nauwkeuriger verhaal vertellen, een verhaal dat

ruimte biedt voor het beste en het slechtste, voor gruweldaden en bevrijdingen voor verdriet en gejuich. Een geschiedschrijving die rekening houdt met de complexiteit van het verleden, die gaat over alle deelnemers, een geschiedschrijving die onze kracht omvat, produceert de energie die we hoop noemen” (Solnit, 2016: xvii).

Een vraag die we onszelf moeten stellen is: waarom is het verleden van belang? Waarom zouden we de bouw van noodzakelijke woningen willen vertragen en duurder willen maken om iets te weten te komen over de geschiedenis van die plek? In het bovenstaande citaat geeft Rebecca Solnit daar een voor mij wezenlijk antwoord op. Niet omdat er een verleden was waarin alles goed was. Ook niet omdat er een verleden was waarin alles slecht was. Maar omdat een reconstructie van het verleden, met al zijn complexiteit, ons kan helpen in het heden. Wellicht onbedoeld geeft Solnit ook een antwoord op de vraag waarom juist archeologie zo belangrijk is: archeologie gaat over iedereen, over alle spelers, en niet slechts over het verleden waarin er schrift was of over de geletterden in de samenleving.

Voor veel mensen is het kwijtraken van het geheugen een van de grootste doembeelden. Niet voor niets komt deze thematiek vaak terug in series, films en documentaires. Films als *Eternal sunshine of the spotless mind*, *50 first dates*, *Memento* of zelfs *Finding Nemo* zijn herkenbaar juist vanwege de angst die velen van ons hebben voor het kwijtraken van ons geheugen. Ik zou willen stellen dat, net als dat ons eigen geheugen belangrijk is voor ons als individu, ons collectieve geheugen, onze geschiedenis, van groot belang is voor ons bestaan als samenleving.

Een reconstructie van het verleden leert ons wat er veranderd is en wat gelijk gebleven is, en vooral dat mensen zelf voor verandering zorgen. De mens maakt zijn eigen geschiedenis. Solnit (2016: xxiv) voegt daaraan toe: “Je roeit vooruit door terug te kijken en het vertellen over de geschiedenis maakt deel uit van het helpen van mensen bij het navigeren naar de toekomst.” Het is hierom dat ik wil betogen dat de samenleving meer archeologie kan gebruiken.

Archeologie is politiek gevormd

Het Nederlandse archeologische bestel is het resultaat van politieke keuzes. Het ratificeren en implementeren van het Verdrag van Malta was bijvoorbeeld een politieke keuze. Nederland heeft ervoor gekozen om artikel 6 van het verdrag, het vervuiler betaalt-principe, wel op te nemen in de wetgeving, maar artikel 9, gericht op het bewust maken en betrekken van het publiek, niet. Nederland heeft in tegenstelling tot andere landen de politieke keuze gemaakt marktwerking in te voeren. Hierdoor moeten commerciële archeologische bedrijven met elkaar concurreren om een project binnen te halen. Het gevolg is dat de (commerciële) archeologie conjunctuurgevoelig is en de lonen relatief laag zijn.

De politieke keuze had ook anders kunnen zijn. Bijvoorbeeld door vervuilers een omslagbelasting te laten betalen (artikel 6) en het geld in een archeologiefonds te stoppen. Publieke (regionale en/of gemeentelijke) archeologische instituten zouden dan met het geld uit het fonds onderzoek kunnen doen en een breed publiek kunnen informeren en betrekken (artikel 9). Ook had de politiek kunnen besluiten ook publiek geld in het fonds te stoppen, omdat archeologie en het betrekken van zoveel mogelijk mensen bij de archeologie van publiek belang is.

Het archeologisch vakgebied wordt dus niet alleen gevormd door onszelf en de collega's uit onze en andere disciplines die ons voorgingen, maar voor een groot deel ook door politieke besluiten. De ratificatie en implementatie van het Verdrag

van Malta is daar slechts een (belangrijk) voorbeeld van. De hoeveelheid geld die naar wetenschappelijk onderzoek en onderwijs gaat, is net zo goed een politieke keuze. Of een gemeente wel of niet een archeoloog in dienst heeft evengoed. Het zijn dus politieke besluiten die van grote invloed zijn op, onder meer, hoeveel werkgelegenheid er is in de archeologie en wat voor soort werk archeologen doen.

Bij veel van de politieke besluiten die van invloed zijn op de archeologie zijn archeologen zelf niet of nauwelijks betrokken. Veel archeologen neigen er sterk naar ver weg te willen blijven van de politiek. Uiteraard zijn er ook zeer goede redenen aan te dragen om als archeoloog weg te willen blijven van de politiek. Archeologie is niet zelden gebruikt en/of misbruikt voor politieke agenda's. Zoals George Orwell in 1984 (2019) schreef: “Wie het verleden beheerst, beheerst de toekomst. Wie het heden beheerst, beheert het verleden”. Zo bezien kan een betoog voor meer politiek in de archeologie en meer archeologie in de politiek wellicht als hopeloos naïef of zelfs gevaarlijk worden beschouwd. Ik zou het echter willen omdraaien. Als archeologen wegblijven bij de politiek betekent dat nog niet dat de politiek wegblijft bij de archeologie. Het is misschien een ongemakkelijke waarheid, maar erfgoed leidt ook in Nederland tot conflicten. Politieke partijen vertellen ook in Nederland hun eigen reconstructies van het (gouden) verleden. Juist een sterke archeologische sector als onderdeel van het politieke en maatschappelijke debat kan (incorrecte) politiek gekleurde reconstructies van het verleden tegenspreken met wetenschappelijk onderbouwde argumenten.

Meer archeologie in de samenleving

Hierboven beargumenteerde ik dat een samenleving die vooruit wil, ook achteruit moet kijken, naar een verleden met “het beste en het slechtste, met gruweldaden en bevrijdingen met verdriet en gejuich” (Solnit, 2016: xvii). Hoe kan de archeologie daaraan bijdragen? Ofwel: wat is nodig voor

Fig. 1. Veelvoorkomende vormen van publieksarcheologie (figuur uit Moshenka (2018), fig. 1.1, eigen vertaling).

meer zichtbaarheid of zelfs een belangrijkere plek van archeologie binnen de samenleving? Het antwoord bestaat naar mijn mening grotendeels uit het bereiken en betrekken van een breder publiek, maar dat niet alleen. Ook het zorgen voor goed (synthetiserend) onderzoek, zowel bij universiteiten, bij overheden en in de commerciële archeologie, draagt daar voor een belangrijk deel aan bij. De wisselwerking tussen het bereiken en betrekken van een breed publiek en het zorgen voor nieuwe inzichten en doorbraken kunnen zorgen voor een meer zichtbare plek van de archeologie

binnen de samenleving. De logische vervolgvraag is dan: zijn er op dit moment voldoende mogelijkheden voor enerzijds het bereiken en betrekken van een breed publiek en anderzijds voor het doen van (synthetiserend) onderzoek?

Hoewel harde cijfers ontbreken is er de afgelopen jaren de trend waarneembaar dat archeologen zich sterk inzetten om een breed publiek te bereiken of zelfs te betrekken bij archeologische werk. Dit gebeurt op veel verschillende manieren en met verschillende doelen. Gabriel Moschenka beargumenteert in zijn boek *Key Concepts in*

Public Archaeology uit 2018 dat publieksarcheologie de kern is van de archeologie, maar dat dit zo breed omvattend is, dat het moeilijk is een vaste definitie te geven. Wel geeft hij een overzicht van veelvoorkomende vormen van publieksarcheologie (fig.1). Deze zeven varianten komen ook in Nederland algemeen voor. In de afgelopen jaren zijn er veel initiatieven geweest om niet alleen open dagen te organiseren, maar ook om niet-archeologen mee te laten doen aan onderzoek en opgravingen. Er zijn nieuwe initiatieven opgezet om een breed publiek te (be) trekken, zoals de ArcheoHotspots en de Nationale Archeologiedagen. Eveneens van belang zijn initiatieven die een brug slaan tussen de amateur-archeologie en de professionele archeologie, zoals PAN, Een project waarbij archeologen oudheidkundige vondsten van detectoramateurs documenteren en online publiceren.

Toch concludeert de minister van Onderwijs Cultuur en Wetenschap Ingrid van Engelshoven in april 2020 dat “publieksparticipatie in de archeologie nog in de kinderschoenen staat”. Dit is mijns inziens niet de archeologie, maar de nationale politiek aan te rekenen. Door het ontbreken van een wettelijke basis voor publieksparticipatie - het niet implementeren van artikel 9 van het verdrag van Malta - zijn de mogelijkheden beperkt. Hierdoor wordt het vaak vrijwilligerswerk of zijn participatieprojecten sterk afhankelijk van tijdelijke financiering of een goedwillende lagere overheid.

Niet alleen publieksarcheologie kan bijdragen aan meer archeologie in de samenleving, ook (synthetiserend) onderzoek kan dat. In Nederland worden veel goede archeologische onderzoeken gepubliceerd, maar ook hier wil ik beargumenteren dat het (nog) beter kan. De commerciële archeologie is door politieke keuzes sterk gericht op het produceren van basisrapportages over het onderzoek op één locatie. Hoewel ook goed synthetiserend onderzoek plaatsvindt, is dit door de wijze van implementatie van Malta meer incidenteel dan structureel van karakter. Vervuilers hoeven

dit niet te betalen en de nationale overheid stelt hiervoor slechts incidenteel geld beschikbaar.

Ook enkele lagere overheden, met name gemeenten, leveren een belangrijke bijdrage aan het vergroten van de kennis over ons verleden. Maar hoewel de archeologie is gedecentraliseerd, blijkt uit navraag bij het convent van gemeentelijk archeologen dat veel gemeenten niet beschikken over een gemeentelijk of regionaal archeoloog. In 2019 bleek uit onderzoek van de Erfgoedinspectie dat archeologie bij veel gemeenten een ondergeschoven kindje is (Hendriksma, 2019). Ook dit is (uiteraard) geen keuze vanuit de archeologie, maar van de politiek.

Universiteiten hebben in Nederland altijd een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan het vergroten van de kennis over het archeologisch erfgoed. De overheidsuitgaven aan de geesteswetenschappen zijn sinds 2007 gestegen (van €269 naar €468 miljoen) en het aandeel van de onderzoeksuitgaven dat naar de geesteswetenschappen gaat, ligt in Nederland iets boven het Europees gemiddelde (Rathenau, 2020). Tegelijkertijd laat het Rathenau Instituut zien dat de onderzoekscapaciteit van de geesteswetenschappen relatief klein is. De werkdruk op universiteiten is hoog en veel wetenschappers (57%) hebben een onzeker contract (Andreoli, 2020).

Wanneer meer archeologie in de samenleving het doel is, is het van belang te investeren in publieksarcheologie en goed onderzoek. Beide versterken elkaar: nieuwe doorbraken kunnen zorgen voor enthousiasme bij (nieuwe) groepen in de samenleving, dat enthousiasme kan, wanneer mensen actief worden in de (professionele) archeologie, weer zorgen voor nieuwe ontdekkingen. Onbekend maakt onbemind: hoe breder het draagvlak in de samenleving, hoe moeilijker de politiek om de archeologie heen kan.

De Canon als casus

Wanneer alle leerlingen van de basisscholen en de middelbare scholen tijdens het onderwijs in aanraking komen met archeologie zou dat niet

Fig. 2. Reconstructie van Lola die rond 3700 v.Chr. op een eiland in de Baltische Zee leefde (figuur Björklund (2019)).

alleen de bekendheid van ons vak vergroten, maar potentieel ook leiden tot meer bewustzijn van waarom behoud van erfgoed van belang is, en enthousiasme kunnen aanwakkeren om zelf (later) actief te worden in de archeologie. Hoewel

er zeer goede initiatieven zijn voor scholieren is dat (nog) niet voor alle leerlingen het geval. Eén van de mogelijkheden waarmee gezorgd kan worden dat alle scholieren leren over archeologie is via de Canon van Nederland die gebruikt wordt voor het geschiedenisonderwijs. Deze Canon bestaat uit 50 vensters die samen “het verhaal van de historische en culturele ontwikkeling van Nederland laten zien”. Archeologie is sterk ondervetegenwoordigd in de Canon. Dit komt onder meer door de periode die de Canon beslaat en de inhoud van de verschillende vensters. Aan de in 2020 vernieuwde Canon is een venster toegevoegd dat ervoor zorgt dat het startpunt nu rond ca. 5500 v.Chr. komt te liggen en niet meer op ca. 3000 v.Chr. Aangezien de prehistorie 99% van de menselijke geschiedenis beslaat, komt die periode er ook in de herijkte Canon erg mager vanaf. Eveneens problematisch is de inhoud van de vensters. De Canon zou moeten gaan over de geschiedenis van ons allemaal. In plaats daarvan gaat het tot 1900 nog steeds voornamelijk over de geschiedenis van de elite, terwijl de herijkte vensters hadden moeten zorgen voor meer ‘meerstemmigheid’ van het verleden. Doordat het nog steeds vaker over adel dan over archeologie gaat, blijven kansen liggen. Ook recente archeologische doorbraken missen in zijn geheel. Archeologen Quentin Bourgeois, David Fontijn, Richard Jansen, Arjan Louwen, Maikel Kuijpers, Luc Amkreutz en Marie Soressi schrijven hierover op 28 juni 2020 in de Volkskrant. Door DNA-onderzoek vermoeden we nu bijvoorbeeld dat Trijntje - het eerste venster van de Canon - en vele andere mensen in de steentijd een donkere huid en blauwe ogen hadden (fig. 2). Ook hekelen Bourgeois *et al.* de manier waarop de hunebedbouwers nog steeds staan afgebeeld als “stoere blonde mannen terwijl de vrouwen toekijken”. Juist archeologie en de nieuwe ontdekkingen hadden kunnen zorgen voor een Canon met meer meerstemmigheid over bijvoorbeeld sociaal-economische klassen, migratie, huidskleur en klimaatverandering.

De Canon kan gezien worden als casus. De Canon is een kans voor de archeologie om meer zichtbaar te zijn en een breder publiek te bereiken. Aan de herijking van de Canon ging politiek debat vooraf en het is de minister van OCW die de commissie die de herijking van de Canon onder leiding van historicus James Kennedy heeft aangesteld. Deze commissie heeft tien bijeenkomsten georganiseerd en tal van bijeenkomsten met deelcommissies. Kennedy stelt: “We hebben elk venster geanalyseerd en besproken tot op zins- en woordniveau” (Funnekotter, 2020). Die opmerking maakt pijnlijk duidelijk dat de archeologie te onzichtbaar was in het debat in de samenleving en de politiek. Gaan we als archeologen afwachten of dat vanzelf verandert of dragen we bij aan die verandering?

Archeologie moet politiek vormen

Honderd jaar archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen is reden voor een feest, om terug te kijken, maar zeker ook om vooruit te kijken. Waar staan we nu? Wat gaat er goed en wat kan er beter in de Nederlandse archeologie? In de voorgaande alinea's heb ik betoogd dat ik vind dat de samenleving meer archeologie kan gebruiken en dat daarvoor zowel publieksarcheologie als goed (synthetiserend) onderzoek van groot belang zijn. Om dit te kunnen bereiken zijn politieke besluiten nodig. Wat mij betreft moeten archeologen zich ervoor gaan inzetten dat die besluiten genomen gaan worden.

De komende jaren zijn er verschillende politieke momenten waarop er nieuwe besluiten over de archeologie genomen gaan worden en komen er momenten die archeologen kunnen aangrijpen om archeologie op de politieke agenda te zetten, zoals de evaluatie van de Erfgoedwet (tot 2021), de Tweede Kamerverkiezingen en de vorming van een nieuw kabinet (2021), de invoering van de Omgevingswet (2022) en de gemeenteraadsverkiezingen en de vorming van nieuwe colleges van burgemeester en wethouders (2022).

Laten we de evaluatie van de Erfgoedwet als casus bekijken. Door een aangenomen motie in de Tweede Kamer is dat een brede evaluatie waar de sector bij betrokken moet worden (Beckerman *et al.*, 2019). Na de evaluatie zal de Tweede Kamer opnieuw de hele wet bespreken en daarbij de visies van archeologen meenemen. Bij die evaluatie kan bijvoorbeeld worden besloten om artikel 9 van het Verdrag van Malta - gericht op het bewust maken en betrekken van het publiek - alsnog op te nemen in de Erfgoedwet. Er kan bijvoorbeeld een fonds worden gevormd dat ingezet wordt om een breder publiek te betrekken. Dat fonds kan gevuld worden door vervuilers een opslag te laten betalen op elk project van één of enkele procenten. Ook kan de (rijks)overheid bijdragen aan dat fonds. Bovendien kan bij de evaluatie worden besloten dat archeologie voortaan een plek krijgt in het curriculum van het basisonderwijs en voortgezet onderwijs, waardoor veel meer leerlingen al jong bekend worden gemaakt met onze discipline.

De evaluatie van de Erfgoedwet is ook het moment waarop gezorgd kan worden voor meer en beter (synthetiserend) onderzoek. Er kan bijvoorbeeld ingezet worden op het minder conjunctuurgevoelig maken van de commerciële archeologie. Een vergaande optie is om te stoppen met de marktwerking in de archeologie en bestaande bedrijven om te vormen tot regionale onderzoeksinstituten. Financiering kan dan geschieden zoals nu - de vervuiler betaalt rechtstreeks per project - of door alle verstoorders een belasting te laten betalen. Deze onderzoeksinstituten kunnen samen met gemeentelijk en/of universitair archeologen ook meer synthetiserend onderzoek gaan doen, waarmee kenniswinst wordt geoekt.

Uiteraard kan ook voor minder vergaande opties worden gekozen. Zo kan het commerciële karakter van de archeologie in stand worden gehouden, maar kan de archeologie minder conjunctuurgevoelig worden gemaakt door te zorgen dat de overheid bijspringt in economisch moeilijker tijden, door bijvoorbeeld infrastructurele

projecten en de bouw op gang te houden. Ook kan worden gepleit voor het meer publiek financieren van synthetiserend onderzoek.

Kenniswinst kan eveneens worden geboekt als alle lagere overheden, eventueel in regionaal verband, zorgen dat ze zelf een of meerdere archeologen in dienst hebben en zelf onderzoek doen. Ook de positie van archeologen zelf kan worden versterkt. Dit kan door een CAO af te spreken voor commercieel archeologen en in te zetten op een hoger percentage vast personeel bij (lagere) overheden en universiteiten.

Dit zijn enkele mogelijkheden om de positie van de archeologie in de samenleving te versterken, maar het is vooral aan de archeologie zelf om zo'n agenda te bepalen. Voor politieke invloed hoef je niet zelf de politiek in. Als de archeologie wil zorgen voor meer politieke invloed, dan is het essentieel om eerst intern met zoveel mogelijk archeologen het gesprek aan te gaan en goede cijfers over de huidige staat van het vakgebied bijeen te krijgen. Op initiatief van de Stichting Reuven praten verschillende groepen binnen de archeologie sinds enkele jaren al meer met elkaar in het Groot Reuvensoverleg. Om sterker te staan, is het van belang nog veel meer archeologen te bereiken en mee te laten denken en praten. Samen kan een agenda voor de toekomst van de archeologie worden geformuleerd. Om die agenda op de politieke agenda te krijgen is het noodzakelijk zichtbaar te worden in zowel het maatschappelijke als het politieke debat. Grotere zichtbaarheid in het maatschappelijke debat kan onder andere door de media op te zoeken met opiniestukken, persberichten en door het organiseren van opvallende bijeenkomsten, evenementen en acties. Grotere zichtbaarheid in het politieke debat kan ook zonder jezelf verkiesbaar te stellen, bijvoorbeeld door te lobbyen, door in te spreken bij politieke vergaderingen of door deel te nemen aan commissies. Tot nu toe zijn er slechts enkele archeologen die zich hiermee bezighouden. Wanneer de archeologie dit collectief

meer zou oppakken, kan het ervoor zorgen dat het verleden een betere toekomst krijgt.

Conclusie

Wij archeologen werken in een van de mooiste vakgebieden die er bestaan, en vakgebied dat steeds opnieuw zorgt voor opvallende, schokkende, ontroerende, verbazende, intrigerende nieuwe inzichten in ons aller verleden. We maken reconstructies van het verleden, maar onze verhalen dragen ook bij aan het heden en de toekomst. Om dat te kunnen doen is goed archeologisch onderzoek en het betrekken van een breed publiek essentieel. De archeologie kan nog beter. Dat kan het vakgebied niet alleen. Daarvoor zijn politieke besluiten noodzakelijk. Archeologen zullen zelf in beweging moeten komen om goede politieke besluiten af te dwingen. De toekomst van het verleden is te belangrijk om alleen aan politici over te laten. Archeologen aller gezindten, verzamelt u!

You can only row forward by looking back

Our past is a complex story. It comprises the best and the worst, atrocities and liberations, grief and jubilation. Archaeology is indispensable for making reconstructions of that past, and knowing the past is vital for understanding the present and the future. "You row forward by looking back, and telling this history is part of helping people navigate toward the future," Rebecca Solnit (2016) argues. Therefore, archaeology should play an important role in society. Although the role archaeology plays and can play is shaped by political decisions, archaeologists in the Netherlands are reluctant to engage in political decision making. The future of the past is too important to leave solely in the hands of politicians. Archaeology should play a more important role in society; therefore, archaeologists should speak up in the social and political debate.

Noten

1. Sandra Beckerman is gepromoveerd archeoloog en Tweede Kamerlid, s.beckerman@tweedekamer.nl.

Literatuur

- Andreoli, Toske, 2020. *Wat betekent Borstlap voor het hoger onderwijs als werkgever?* ScienceGuide (<https://www.scienceguide.nl/2020/01/wat-betekent-borstlap-voor-het-hoger-onderwijs-als-werkgever>).
- Beckerman, S., S. Belhal & R. Bisschop, 2019. *Motie Beckerman c.s. over een brede evaluatie van de Erfgoedwet met de sector en betrokkenen - Nieuwe visie cultuurbeleid*. Den Haag, Tweede Kamer der Staten-Generaal. (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32820-293>).
- Björklund, Tom, 2019. *Reconstructie van Lola. 5,700 Year Old Chewing Gum Reveals Insights On Prehistoric Hunter-Gatherer Life in Denmark* (<https://anthropology.net/2019/12/19/5700-year-old-chewing-gum-reveals-insights-on-prehistoric-hunter-gatherer-life-in-denmark/>).
- Bourgeois, Q., D. Fontijn, R. Jansen, A. Louwen, M. Kuijpers, L. Amkreutz & M. Soressi, 2020. *De prehistorie was niet zo wit als in de canon*. *Volkskrant* 28 juni 2020 (<https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/de-prehistorie-was-niet-zo-wit-als-in-de-canon~b745154f/>).
- Canon van Nederland*. (<https://www.canonvanederland.nl/>, geraadpleegd juli 2020).
- Engelshoven, I. van, 2020. *Nieuwe visie cultuurbeleid*. *Kamerbrief 32 820 nr. 351*. Den Haag, Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- Erfgoedinspectie, 2019. *Monitor monumenten en archeologie 2017-2018 benchmark gemeenten*. Den Haag, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed* (herzien). Valletta 16-01-1992. (<https://wetten.overheid.nl/BWBV0002031/2007-12-12#VertalingNL>, geraadpleegd juli 2020).
- Funnekotter, B., 2020. *De nieuwe canon van Nederland: de belangrijkste wijzigingen op een rij*. Interview James Kennedy. *NRC* 22 juni 2020 (<https://www.nrc.nl/nieuws/2020/06/22/we-wilden-een-meerstemmige-canon-maken-2-a4003585>).
- Hendriksma, Martin, 2019. *Archeologie bij gemeenten ondergeschoven kindje*. *Binnenlands Bestuur* 20 januari 2019. (<https://www.binnenlandsbestuur.nl/ruimte-en-milieu/nieuws/archeologie-bij-gemeenten-ondergeschoven-kindje.9606217.lynkx>).
- Moshenska, G. 2018. *Key Concepts in Public Archaeology*. Londen en Chicago, UCL Press. (<https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1574530/1/Key-Concepts-in-Public-Archaeology.pdf>).
- Orwell, G., 2019. *1984*. Amsterdam, De Arbeiderspers.
- Rathenau Instituut, 2020. *Factsheet R&D-uitgaven en -capaciteit naar wetenschapsgebied*. (<https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/geld/rd-investeringen-internationaal-vergeleken/rd-uitgaven-en-capaciteit-naar>)
- Solnit, R., 2016. *Hope in the dark. Untold histories, wild possibilities*. Edinburgh en Londen, Canongate.